

Sylvia Słowińska

NIEMIECKIE PROJEKTY SOCJOKULTURALNE PRZESTRZENIĄ EDUKACJI DLA SPOŁECZEŃSTWA WIELOKULTUROWEGO

Edukacja interkulturowa w Niemczech – edukacja dla imigrantów czy dla wszystkich?

Dyskusja nad kształtem i sensem edukacji interkulturowej w Niemczech nabrała intensywności pod koniec lat 60. XX wieku, gdy Republika Federalna Niemiec zaczęła przeobrażać się w społeczeństwo wielokulturowe. Współczesne zjawiska – międzynarodowa migracja, zjednoczenie Europy i globalizacja – nadal wzmacniają potrzebę edukacji przygotowującej do życia w kulturowo różnorodnym świecie¹. Marianne Krüger-Potratz dla opisu takich działań posługuje się pojęciem „wychowanie i edukacja interkulturowa” (*interkulturelle Bildung und Erziehung*) i wyjaśnia, że jest to wychowanie i edukacja „w” i „dla” demokratycznego społeczeństwa, pluralistycznego pod względem językowym, etnicznym, narodowym, socjalnym i kulturowym².

Począwszy od lat 60. XX wieku w niemieckiej teorii i praktyce pojawiło się wiele rozmaitych koncepcji edukacji interkulturowej. Można wyróżnić dwa główne nurty w tej dziedzinie, a mianowicie pedagogikę dla obcokrajowców (*Ausländerpädagogik*) i koncepcje interkulturowe. Wprawdzie pedagogika dla obcokrajowców jest projektem z przeszłości, od lat 90. XX wieku mocno krytykowanym, ale niektóre typowe dla niej stanowiska nadal można odnaleźć zarówno w refleksji, jak i w praktyce. Koncepcja ta, oparta na opozycji My-Oni, kreślona jest z perspektywy większości homogenicznej pod względem językowym, etnicznym i kulturalnym. Charakterystyczne dla

¹ M. Krüger-Potratz, *Interkulturelle Bildung. Eine Einführung*, Münster-New York-München-Berlin 2005, s. 15.

² *Ibidem*.

tego nurtu edukacji są założenia kompensacji i asymilacji. Powstała ona jako oferta skierowana do dzieci obcokrajowców, tzw. dzieci „nietutejszych” (*nicht einheimische Kinder*). Ufundowana jest na nie zawsze wprost sformułowanym przekonaniu, że imigranci wykazują związane z pochodzeniem deficyty językowe i kulturalne, które należy wyrównać. Deficyty te określane są w porównaniu „nietutejszych” z „tutejszymi”, przy czym to „tutejsi” wyznaczają miarę, normę, normalność. W konsekwencji zatem bycie Innym to odstępstwo od normy, to „niebycie normalnym”. Pedagogika dla obcokrajowców traktuje inność kulturową jako źródło deficytu, jako zaburzenie utrudniające jednorodność kulturową³. Adresatami działań pedagogika ta czyni wyłącznie imigrantów. Ci zaś traktowani są jako potrzebujące pomocy istoty z brakami, odstępstwami od normy i różnymi problemami (mieszkaniowymi, językowymi, zawodowymi itd.)⁴

Pedagogice dla obcokrajowców przeciwstawia się nurt koncepcji interkulturowych. Manfred Hohmann⁵ wyróżnił tu dwa główne podejścia: pedagogikę konfliktu i pedagogikę spotkania. Pedagogika konfliktu to nurt mniej popularny w Niemczech. Mieszczą się tu koncepcje skoncentrowane na nierównościach społecznych i na mechanizmach oraz strukturach utrudniających integrację. W obszarze pedagogiki spotkania lokują się zaś koncepcje traktujące różnicę między kulturami jako daną. Za zadanie przyjmują wspieranie wymiany międzykulturowej i rozwijanie szacunku dla kultury Innych. Najbardziej charakterystyczne dla tych koncepcji jest założenie, że spotkanie kultur służy wzbogaceniu kultury „przyjmującej” („tutejszej”) przez kulturę imigrantów.

Wspólną cechą koncepcji interkulturowych odcinających się od pedagogiki dla obcokrajowców miałyby być to, że nie są one adresowane do specyficznych grup adresatów (imigrantów), lecz do wszystkich w wielokulturowym społeczeństwie. M. Krüger-Potratz zauważa jednak, że w rzeczywistości występuje to tylko w nielicznych wypadkach. Większość koncepcji nadal odnosi się do konkretnej grupy, tym razem jednak do większości, której członkowie powinni zdobywać wiedzę o Innych, uczyć się tolerancji, przezwycięzać swój etnocentryzm, rozpoznawać rasizm i zwalczać go⁶.

³ *Ibidem*, s. 121-123.

⁴ *Ibidem*, s. 132.

⁵ M. Hohmann, *Interkulturelle Erziehung – eine Chance für Europa?*, [w:] *Ein Europa für Mehrheiten und Minderheiten. Diskussion um interkulturelle Erziehung*, red. M. Hohmann, H.H. Reich, Münster-New York 1989, s. 16 i n.

⁶ M. Krüger-Potratz, *op. cit.*, s. 137-138.

Uczenie się interkulturowe jako proces zmiany nastawienia do kultury własnej i obcej

W niemieckiej dyskusji o edukacji interkulturowej funkcjonuje także pojęcie uczenia się interkulturowego. Jest ono najczęściej stosowane w obszarze edukacji pozaszkolnej oraz edukacji dorosłych i raczej (choć nie wyłącznie) jest związane z kontaktami ponad granicami, występującymi na przykład podczas pobytów zagranicznych, wymiany młodzieży, współpracy międzynarodowej, kontaktów gospodarczych itd. Koncepcje interkulturowego uczenia się koncentrują się na kwestii przewyższania własnego etnocentryzmu i kulturocentryzmu⁷.

Interesująco proces uczenia się interkulturowego ujmują m.in. fazowy model uczenia się interkulturowego Haralda Groscha i Wolfa R. Leenena oraz spiralny model uczenia się interkulturowego Giseli Führung. Autorzy ci próbują odpowiedzieć na pytanie, jak przebiega proces uczenia się podczas spotkania z obcą kulturą. Charakterystyczne dla obu podejść jest założenie, że człowieka cechuje – przełamany podczas interkulturowego uczenia się, elementarny – pierwotny etnocentryzm, którego wcale niełatwo się wyzbyć i który wciąż może się ujawniać na różnych etapach spotkania z innością kulturową. Ponadto koncepcje te zwracają uwagę na to, że interkulturowe uczenie się to proces, w którym jednostka spotykając się z Innością nie tylko musi dostrzec obce wzory kulturowe, zmierzyć się z nimi i zrozumieć je, ale musi także uświadomić sobie, zrozumieć i zmierzyć się z własnymi nastawieniami i wzorami kulturowymi.

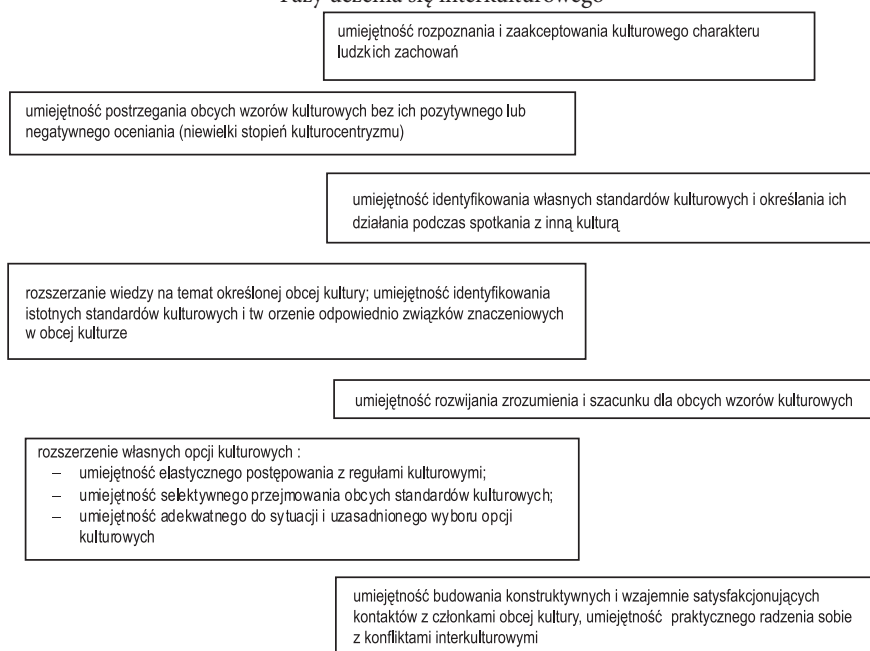
Wedle Haralda Groscha i Wolfa R. Leenena uczenie się interkulturowe dzieje się pomiędzy jednostkami uczestniczącymi w różnych systemach kulturowych⁸. Podczas interkulturowego uczenia się przeobrażeniu ulega zarówno podejście do własnej, jak i obcej kultury⁹. Uczenie się interkulturowe rozwija się w siedmiu fazach, które stopniowo prowadzą do zrozumienia i akceptacji Obcego/Obcości/Inności. Proces ten nie jest zamknięty, a fazy nie są ściśle od siebie oddzielone, przebiega on raczej jako łańcuch powtarzających się doświadczeń edukacyjnych. Procesu ten przedstawia następujący wykres:

⁷ M. Krüger-Potratz, *op. cit.*, s. 57.

⁸ H. Grosch, W. R. Leenen, *Bausteine zur Grundlegung interkulturellen Lernens*, [w:] *Interkulturelles Lernen. Arbeitshilfen für politische Bildung*, Bonn 1998, s. 33.

⁹ *Ibidem*, s. 37.

Fazy uczenia się interkulturowego

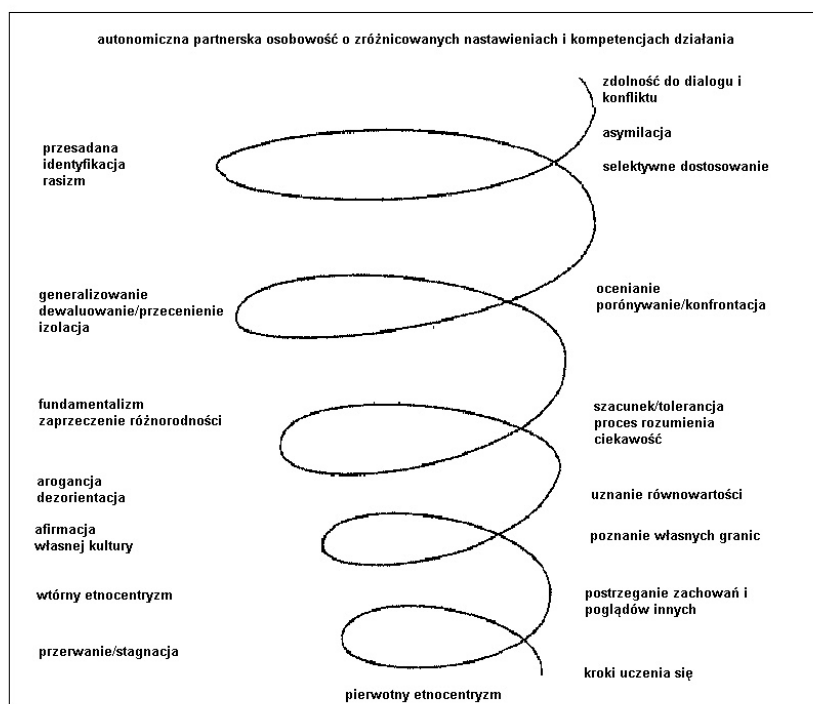

Źródło: H. Grosch, W.R. Leenen, *Bausteine zur Grundlegung interkulturellen Lernens*, [w:] *Interkulturelles Lernen. Arbeitshilfen für politische Bildung*, Bundeszentrale für Politische Bildung (red.), Bonn 1998, s. 40.

Centralnym pojęciem koncepcji Giseli Führung jest „irytacja” powstająca w kontakcie z Innym i Innością. Proces irytacji przez Obcość, postrzegania Innego, radzenia sobie z irytacją poprzez zbliżenie, odrzucenie, ponowne zbliżenie, przerwanie i kolejne podjęcie kontaktu itd. przedstawiła ona w postaci spirali uczenia się interkulturowego. Zgodnie z jej modelem proces uczenia się nie przebiega linearnie, przechodząc ze stopnia na stopień, jego poszczególne stopnie nakładają się na siebie, dzieją się równocześnie, zazębiają się, każdy stopień może pojawić się wielokrotnie w różnych wariantach w trakcie różnych spotkań, zawsze może nastąpić powrót do początku procesu, konieczność ponownej rewizji poglądów. Pierwotny etnocentryzm może się objawiać na wszystkich stopniach i w różnych formach¹⁰. Przebieg tego procesu obrazuje następujący model:

¹⁰ G. Führung, *Begegnung als Irritation. Ein erfahrungsgeliteter Ansatz in der Entwicklungsbezogenen Didaktik*, Münster-New York 1996, s. 127-128.

Spiralny model uczenia się interkulturowego

Źródło: G. Führing, *Begegnung als Irritation. Ein erfahrungsgeleiteter Ansatz in der Entwicklungsbezogenen Didaktik*, Münster-New York 1996, s. 128.

Autorzy koncepcji uczenia się interkulturowego nie postrzegają tego procesu w sposób naiwny. Są świadomi, że spotkanie interkulturowe, kontakt z inną kulturą nie prowadzą automatycznie do demontowania stereotypów i uprzedzeń oraz większej tolerancji. Co więcej, istnieje niebezpieczeństwo, że w trakcie takich doświadczeń uprzedzenia i negatywne nastawienie, brak akceptacji obcej kultury mogą się jeszcze wzmocnić. Interkulturowemu uczeniu się może zaś sprzyjać: dobrowolność kontaktu, równość statusu uczestników, orientacja na efekt, wynik działań, na zadanie, co pozwala uczestnikom wykorzystać rozmaite własne kompetencje i działać na rzecz wspólnego celu¹¹.

Niemieckie koncepcje edukacji interkulturowej, uczenia się interkulturowego odpowiadają na zjawisko społeczeństw pluralistycznych pod względem językowym,

¹¹ M. Krüger-Potratz, *op. cit.*, s. 158.

etnicznym, kulturalnym i mają ściśle powiązanie ze sferą praktyki. Stanowią zatem podstawę konkretnych działań edukacyjnych, programów i akcji, które nie zamykają się w szkolnych murach i w ramach wydzielonych przedmiotów. Idee edukacji interkulturowej można także odnaleźć w rozmaitych dziedzinach edukacji pozaformalnej i szeroko rozumianej działalności kulturalnej, a zwłaszcza socjokulturalnej.

Projekty socjokulturalne – formą edukacji interkulturowej

Właśnie w sferze praktyki socjokulturalnej realizuje się wiele interesujących przedsięwzięć będących obszarem edukacji interkulturowej. Najczęściej przedsięwzięcia te mają formę projektów, gdyż ta metoda pracy niedyrektywnej, bazująca na podmiotowej aktywności i kreatywności uczestników, otwierająca im przestrzeń do nieskrępowanych poszukiwań, samodzielności, wykazania własnej inicjatywy, eksperymentowania i uczenia się społecznego, pozwala najpełniej zrealizować założenia niemieckiej koncepcji socjokultury.

Projekty wdrażające idee socjokultury integrują elementy pracy kulturalnej, edukacyjnej i socjalnej. Odwołują się one do potrzeb i zainteresowań uczestników, stawiają na aktywizację różnych grup społecznych w celu uwolnienia ich twórczego potencjału na rzecz kształtowania własnego środowiska i realizowania demokratycznego hasła: „Kultura dla wszystkich i kultury wszystkich”. Wprawdzie nie chodzi tu przede wszystkim o wyrównywanie deficytów, ale zwracają się one także do rozmaitych grup zmarginalizowanych, wykluczonych z uczestnictwa społeczno-kulturalnego, by ułatwić im integrację, komunikację, partycypację oraz emancypację¹².

Wedle charakterystyki nakreślonej przez fundację Fonds Soziokultur, dofinansowującą te przedsięwzięcia w Niemczech od 1988 roku, modelowe projekty socjokulturalne:

- podejmują tematy aktualne społecznie,
- wprowadzają nowe, oryginalne formy działania,
- służą wymianie kulturalnej i integracji społecznej,
- wykorzystują sztukę, kulturę jako instrument działania,
- upowszechniają nowe formy aktywności obywatelskiej,
- w działalności kulturalnej uwzględniają codzienny świat życia,
- służą rozwojowi estetycznych, komunikacyjnych i społecznych potrzeb oraz kompetencji wszystkich obywateli,

¹²Szerzej koncepcję socjokultury przedstawiam w książce: S. Słowińska, *Edukacja kulturalna w Polsce i w Niemczech. Inspiracje – propozycje – koncepcje*, Kraków 2007.

– przyczyniają się do utrzymania i rozwijania równości kulturalnej i kultury demokratycznej w Republice Federalnej Niemiec¹³.

Pod względem formalnym projekt socjokulturalny to przedsięwzięcie ograniczone w czasie i określone tematycznie, posiadające własną logiczną dramaturgię, planowane, realizowane, dokumentowane i oceniane. Merytorycznie projekt taki jest podporządkowany wymogowi interdyscyplinarności działalności socjokulturalnej¹⁴.

Dziedziny, w których realizowane są projekty socjokulturalne, są niezwykle różnorodne, mogą to być: twórczość artystyczna (na przykład teatr, muzyka, taniec, literatura, film/video/media, sztuka plastyczna), aktywność kreatywna; imprezy rozrywkowe, jak dyskoteki czy festyny, edukacja kulturalna i polityczna, ekologia i ochrona środowiska, restauracja miast i rozwój wsi czy obszarów wiejskich, działalność międzypokoleniowa, praca w dzielnicach miast, rozwój środowisk lokalnych, działania związane z problematyką równouprawnienia płci oraz praca z kobietami, praca socjalna, praca z dziećmi i młodzieżą, rozwój demokracji, praca z imigrantami, działalność inter-, trans-, wielokulturowa, współpraca ponad granicami¹⁵.

Aby zilustrować, w jaki sposób niemiecka socjokultura poprzez projekty realizuje założenia edukacji interkulturowej, posłużę się przykładami konkretnych przedsięwzięć. W tym celu przeanalizowałam projekty socjokulturalne, które można uznać za modelowe, gdyż w latach 2006-2008 zostały one objęte wsparciem finansowym przez fundację Fonds Soziokultur. Następnie wybrałam spośród nich interesujące realizacje założeń edukacji interkulturowej, przy czym starałam się odnaleźć przykłady rozmaitych podejść do problemu. Wśród opisanych poniżej projektów znajdują się więc takie, w których pobrzmiwają założenia pedagogiki dla obcokrajowców wpisujące się w nurt pedagogiki spotkania oraz takie, w których odnajduję podejście bliskie koncepcjom uczenia się interkulturowego w ramach spotkania ponad granicami.

Jako przykład działań o charakterze spotkania ponad granicami, służącego zętknięciu się z inną kulturą, zainteresowaniu nią, poznaniu jej i zrozumieniu, a jednocześnie lepszemu zrozumieniu własnej kultury w kontakcie z obcą, przełamaniu stereotypowych wyobrażeń i nastawień, wybrałam dwa projekty: *KulturKurzStrecken* oraz *Lacho Drom oder Wo ist Heimat?*

Projekt *KulturKurzStrecken* zrealizowało stowarzyszenie *MitOst.e.V.* W jego ramach uruchomiono połączenie kolejowe z Görlitz, dzięki któremu możliwa stała się

¹³ www.fonds-soziokultur.de [stan z dnia 16.07.2008].

¹⁴ Landesverband Soziokultur Sachsen e.V., *Kriterienkatalog Soziokultur*, s. 6, www.soziokultur-sachsen.de [stan z dnia 18.07.2008].

¹⁵ *Ibidem*, s. 7-8.

podróż przez Rosję, Ukrainę, Bułgarię, Albanie i Polskę (Saratov – Czernowitzi – Burgas – Shkodra – Gdańsk – Görlitz). Aby przybliżyć podróżującym atmosferę Europy Wschodniej, Środkowej i Południowej zadbane o liczne kontakty z tamtejszą kulturą, organizowano wystawy fotograficzne prezentujące poszczególne miasta, koncerty, degustacje lokalnych potraw, projekcje filmów o odwiedzanych miejscowościach, prezentacje nowoczesnych instalacji video artystów z tych krajów, przedstawienia teatralne i choreograficzne¹⁶. W tym wypadku uczestnicy są jedynie obserwatorami, odbiorcami informacji i wrażeń, które oferuje im podróż przez różne kultury. W kolejnym projekcie, zgodnie z założeniem, że uczeniu się interkulturowemu sprzyja orientacja na wspólny cel, zaangażowanie w określone zadanie, autorzy postawili na współdziałanie, na poznawanie się i zbliżanie przedstawicieli różnych kultur poprzez aktywność artystyczną i pracę w zespole nad konkretnym dziełem (prezentacją teatralną).

Lacho Drom oder Wo ist Heimat? (Lacho Drom czyli Gdzie jest ojczyzna?) to projekt w zrealizowany w ramach dni teatru *Second European Theatre Adventure*, który miał formę Spotkania Młodzieży z Kulturą Sinti i Roma. Realizatorzy tego przedsięwzięcia to stowarzyszenie wspierające dni teatru *Förderverein Theatertage am See Friedrichshafen e.V., European Theatre Adventure*.

Tytuł *Lacho Drom* w języku Roma i Sinti oznacza „dobra droga”. Projekt polegał na spotkaniu 45 młodych osób z Bułgarii, Macedonii, Rumunii, Czarnogóry, Hiszpanii, Serbii i Niemiec. Grupa z każdego kraju w połowie składała się z Sinti i Romów, a w połowie z *gadzio* (nie-Romów). Uczestnicy projektu wzięli udział w warsztatach teatralnych, muzycznych i tanecznych, które zakończyły się wspólną prezentacją podczas dni teatru. Głównym hasłem wokół, którego koncentrowały się działania, była „ojczyzna” (*Heimat*). Do tego tematu młodzi ludzie mieli podejść twórczo w ramach zajęć z improwizacji muzycznej, flamenco, mowy ciała i pantomimy. Podczas działań poszukiwano artystycznego wyrazu szacunku i tolerancji dla różnic indywidualnych i kulturowych umożliwiającego wspólną prezentację. Założono, że to właśnie zajęcia twórcze ułatwią zbliżenie i komunikację pomiędzy uczestnikami. Spotkanie zainicjowane w Niemczech zmotywowało uczestników do zorganizowania kilka miesięcy później kolejnego w Serbii oraz stworzenia europejskiej sieci młodzieży romskiej. W Rumunii powstała organizacja młodzieży romskiej, a we Freiburgu stowarzyszenie *Amaro Drom* realizujące projekty dla młodzieży¹⁷.

Podejście bliskie stanowisku pedagogiki dla obcokrajowców odnalazłam w projektach adresowanych do imigrantów. Przedsięwzięcie *Aus weiter Ferne so nah. Unser*

¹⁶ www.mitost.org [stan z dnia 18.07.2008].

¹⁷ J. Mack, *Lacho Drom oder Wo ist die Heimat?*, „Kulturszene” 2007, nr 10, s. 17.

Schiller? Euer Schiller! Theaterprojekt zur Begegnung von MigrantInnen mit Deutscher Kultur (Z daleka a tak blisko. Nasz Schiller? Wasz Schiller! Projekt teatralny w celu spotkania imigrantów z kulturą niemiecką) zostało zrealizowane przez teatr z Dortmundu, Theater Flecht Bizzel¹⁸. Opis projektu informuje, że udział w tych działaniach brali imigranci z takich krajów, jak: Iran, Turcja, Ekwador, Japonia, Stany Zjednoczone, Polska, Ukraina, Algieria. Uczestnicy, w wieku od 17 do 44 lat, nie znali dobrze języka niemieckiego, mieli ograniczony z nim kontakt, przed udziałem w projekcie funkcjonowali jedynie we własnych grupach językowych, a silne opory uniemożliwiały im posługiwanie się nim. Podczas działań stworzono przedstawienie teatralne w postaci collage'u z tekstów Fryderyka Schillera i wystawiono je publicznie. Ideą było, by przy pomocy dzieł niemieckiego poety przełamać ograniczenia i zahamowania, ułatwić imigrantom komunikację i integrację. „Twórczość Schillera stała się tu środkiem zbliżającym do siebie ludzi różnych kultur”¹⁹. W opisanym projekcie adresatami działań uczyniono nie tylko samych imigrantów, co typowe dla pedagogiki dla obcokrajowców, ale także z łatwością można tu dostrzec inne cechy tej koncepcji edukacji interkulturowej. Adresaci ci są mianowicie postrzegani przez pryzmat ich deficytów językowych oraz problemów z komunikacją i integracją. Autorzy projektu założyli zatem, iż przyjdą z pomocą tej grupie i wesprą ją w posługiwaniu się językiem niemieckim, a to z kolei ułatwi im integrację ze społeczeństwem większości. Co ciekawe, instrumentem tego wsparcia uczyniono literaturę Fryderyka Schillera, a więc dzieła, które można uznać za istotny element niemieckiego dorobku kulturowego. Projekt utrzymuje podział My-Oni i wprost zakłada spotkanie imigrantów w kulturą niemiecką, przybliżenie imigrantom kultury większości, nie zakłada zaś wymiany kulturowej ani wzbogacenia kultury niemieckiej kulturą imigrantów.

Podobnie można zinterpretować kolejne przedsięwzięcie, choć nie jest już ono tak jednoznacznym przykładem pedagogiki dla obcokrajowców. Stowarzyszenie *Spokusa e. V.* z Hannoveru zainicjowało projekt *Heimwärts! – Ankommen. Zu Hause. Eine Kommunikation (Do domu! – Przybycie. W domu. Komunikacja)*. *Spokusa* podjęła się zorganizowania spotkania z kobietami z sąsiedztwa (imigrantkami), zachęcenia i ośmielenia ich, aby wyrażały siebie i by rozwijały wizje wspólnego życia. Autorzy podają, że zainteresowały ich kobiety, ponieważ to właśnie one wnoszą bardzo ważny wkład do codziennej komunikacji ze społeczeństwem większości. „Obraz miasta tworzą kobiety o różnych korzeniach kulturowych. Mijamy się. Mieszkamy drzwi

¹⁸ Zob. www.flecht-bizzel.de.

¹⁹ H. Hanke-Lindemann, *Aus weiter Ferne so nah. Unser Schiller? Euer Schiller!*, „Kulturszene” 2006, nr 9, s.16.

w drzwi, ale nie zamieniamy ze sobą ani słowa i mówimy o równoległych społeczeństwach. Społeczeństwo większości ma problem z imigrantami, problemy w komunikacji i w interakcjach. Imigrantki mają także swoje problemy i poglądy, ale jakie? Wiele pytań, które moglibyśmy sobie wzajemnie postawić, kryje się za niepewnością, strachem, niewiedzą. Komunikację chcemy wesprzeć instrumentem sztuki”²⁰.

W ramach projektu znalazły się następujące przedsięwzięcia: festyn z poczęstunkiem, muzyką, tańcami, na który zaproszono mieszkańców dzielnicy – sąsiadów, a który miał być okazją do nawiązywania kontaktów; opowiadanie i gotowanie – podczas wspólnego gotowania potraw z rozmaitych zakątków świata miała powstać przytulna i przyjazna atmosfera zachęcająca kobiety do poznawania się, nawiązywania kontaktów, opowiadania o sobie, opowiadania różnych historii i wymiany doświadczeń; portrety video – kobiety odwiedzano w ich domach, nagrywano ich opowiadania o swoim domu, ojczyźnie, sąsiadach, rodzinie, doświadczeniach, przeszłości, terażniejszości; czytanie – ilustrowane filmami spotkania, na których czytano aktualną literaturę imigrancką z różnych kręgów kulturowych; portrety, videoinstalacja – zebrany materiał video posłużył do stworzenia instalacji videoportretów kobiet opowiadających swoje historie, instalacja pokazywana była w różnych miejscach publicznych dzielnicy.

W projekcie tym można odnaleźć elementy zbliżające go do pedagogiki dla obcokrajowców. Głównym adresatem działań są tu bowiem kobiety – imigrantki, które potrzebują wsparcia, ośmielenia, którym trzeba dodać odwagi, by mówiły o sobie, wyszły z cienia, pokazały swoje historie, doświadczenia, przekonania, by stały się pełnoprawnym uczestnikiem komunikacji. Ale obecne jest tu także założenie pedagogiki spotkania – założenie, że warto i należy poznać te kobiety, ich losy, poglądy i ich kulturę, że ta grupa może wnieść coś interesującego i cennego do komunikacji oraz może wzbogacić kulturę większości.

Także w kolejnym projekcie imigrantki znalazły się w centrum zainteresowania. Projekt *Bundesmigrantinnen (Imigrantki w Niemczech)* zrealizowało stowarzyszenie *Migrantas e.V* z Hamburga. W przedsięwzięciu brało udział 100 kobiet o rozmaitych doświadczeniach imigracyjnych i o różnym pochodzeniu: z Afganistanu, Argentyny, Azerbejdżanu, Brazylii, Chile, Ekwadoru, Ghany, Iranu, byłej Jugosławii, Kamerunu, Kolumbii, Litwy, Meksyku, Paragwaju, Togo, Peru, Turcji, Kurdystanu, Wenezueli. Osoby te uczestniczyły w warsztatach, podczas których wymieniały się swoimi codziennymi doświadczeniami i przygotowywały związane z tym rysunki obrazujące ich doznania, uczucia, poglądy, przeżycia. Na podstawie rysunków kobiet stowarzyszenie

²⁰ www.spokusa.de [stan z dnia 25.10.2008].

Migrantas opracowało serię piktogramów, które wypowiedzi uczestniczek przełożyły na uniwersalny język obrazu. Następnie wielkoformatowe piktogramy prezentowano w miejscach publicznych Hamburga, np. na stacjach metra, pobudzając w ten sposób refleksję i dyskusję na temat sytuacji imigrantek w Niemczech. Oprócz tego zorganizowano wystawę wszystkich oryginalnych rysunków uczestniczek, piktogramów oraz dokumentacji wizualnej ogółu działań²¹. Założeniem projektu było wywołanie publicznej debaty na temat sytuacji imigrantek w Niemczech. Niewątpliwie mamy tu więc do czynienia z założeniami pedagogiki spotkania. Odwołując się do poglądu cytowanej wyżej M. Krüger-Potratz, że większość koncepcji interkulturowych nastawionych jest nie na wszystkich, lecz na społeczeństwo większości, można stwierdzić, że i w praktyce mamy do czynienia z tym samym podejściem. Podobnie jak w poprzednim przedsięwzięciu autorzy założyli poszerzenie wiedzy, uświadamianie, zapoznanie z problematyką imigracji. Można stwierdzić zatem, że istotą projektu było rozwijanie świadomości, pobudzanie zainteresowania, pogłębianie tolerancji, szacunku i zrozumienia Inności kulturowej, przełamywanie uprzedzeń, niechęci lub obojętności wobec imigrantów, tu akurat kobiet.

Podobnie zinterpretować należy kolejne przedsięwzięcie. Stowarzyszenie Bürger. Courage e.V. Freudenkreis gegen rechtsextrêmes Denken także uczyniło problematykę imigracji tematem projektu: *Hotel Migration. Woher kommen die Dresdner? Wohin gehen sie?* (Hotel Migracja. Skąd pochodzą drezdeńscy? Dokąd idą?)

„Ludzie od zawsze z różnych przyczyn opuszczali miejsca, w których się urodzili i dorastali, z powodu prześladowania, ucisku, katastrof naturalnych, biedy, ale również z ciekawości, w poszukiwaniu przygody, z miłości, z powodu pracy, a także ze względu na zainteresowanie innymi kulturami i innymi stylami życia. Niestety nie zawsze są oni przyjmowani z otwartymi rękami. Także w Saksonii i Dreźnie funkcjonuje wiele uprzedzeń i resentymentów wobec imigrantów. Również w Dreźnie ludzie są narażeni na dyskryminację, rasizm i przemoc” – piszą na swoich stronach internetowych autorzy projektu, uzasadniając wybór jego problematyki²². Polegał on na zorganizowaniu interaktywnej wystawy „przedstawiającej codzienność migracji w globalnym świecie”²³. Zwiedzający wystawę mieli okazję zapoznać się z następującymi kwestiami: Czym jest migracja? Skąd pochodzą „Saksończycy”? Dokąd zmierzają? Kraje pochodzenia i przyczyny migracji. Fakty o migracji w Niemczech, Saksonii, Dreźnie. Problemy migracji. Życie w Dreźnie.

²¹ www.migrantas.org [stan z dnia 25.09.2005].

²² www.hotel-migration.de [stan z dnia 20.10.2008].

²³ www.buerger-courage.de [stan z dnia 20.10.2008].

Jak podaje stowarzyszenie *Bürger. Courage*, poprzez omawiany projekt zamierzało ukazać kwestię migracji ze wszystkimi jej blaskami i cieniami, przyczynić się do poszerzenia wiedzy w tym zakresie, pogłębienia świadomości i krytycznego podejścia do tematu²⁴. Znowu zatem chodzi o wpływanie na nastawienia i poglądy oraz stan świadomości społeczeństwa większości. Poprzez tę wystawę stowarzyszenie edukuje społeczeństwo w kwestii migracji, zakładając, że ta wiedza pozwoli przełamać uprzedzenia, wyzbyć się resentymentów i niechęci wobec imigrantów. Wystawa to wyraz sprzeciwu wobec braku akceptacji, nietolerancji, rasizmu, przemocy i agresji, na jakie narażeni są Inni.

Za przykład pedagogiki spotkania uznałam także *Die Sehensucht nach Ebene 2 - Kunstprojekt für eine Brücke* (Tęsknota za płaszczyzną 2. Projekt artystyczny dla mostu), zrealizowany przez stowarzyszenie EXILE – Kulturkoordination e.V. we współpracy z Urzędem Kultury Miasta Hagi (Kulturamt der Stadt Hagen). Projekt zainicjowały dwie artystki w dzielnicy Hagi – Altonhagen, gdzie żyją przedstawiciele 82 narodowości. Poprzez swoje działania usytuowały one reprezentujących Inność kulturową ludzi i ich historie w centrum publicznego zainteresowania. Autorki prowadziły rozmowy z osobami mieszkającymi w pobliżu mostu i przebiegającej tam drogi szybkiego ruchu oraz zbierały próbki ich ręcznego pisma. Rozmawiały one przede wszystkim z kobietami, z Maroka, Kenii, Grecji, Bośni, Serbii, Portugalii, Polski, Włoch, Rosji, Brazylii. Pytały je o ich historie i o barwy zapamiętane z ojczyzny. Barwy oraz ręczne pismo mieszkańców stały się dla artystów elementem wykorzystanym do twórczego przekształcania mostu. Most długości 450 m został wyremontowany i pomalowany kolorami ze wspomnień mieszkańców. Słowo „most” napisane pismem mieszkańców w wielu językach ozdobiło przęsła budowli. Efekty działań, szkice, portrety stały się tematem filmu – komputerowej animacji, której premiera odbyła się w jednym z kin Hagi. „Projekt zmobilizował ludzi w całym mieście i pokazał, że proces artystyczny może nadać życiu nową jakość, i umożliwić spotkanie i porozumienie, czytamy na stronach stowarzyszenia”²⁵.

„*SchRein in die Zukunft*“ – *ein Alltags- und Kulturaustausch mit Folgen* to projekt zakładający stworzenie „relikwiarzy przyszłości” i wymianę kultury codzienności, zrealizowany przez Kulturladen Huchting. Jego założeniem było odkrycie indywidualnych wizji przyszłości, ale także kreowanie wspólnej przyszłości ludzi, imigrantów i nie imigrantów zamieszkujących tę samą dzielnicę. Podstawę dla dyskusji o wspólnej przyszłości dały doświadczenia wymiany kultury życia codziennego. „Aby odkryć, jak chciałbym żyć w przyszłości muszę dokonać przeglądu tego, co na mnie wpły-

²⁴www.hotel-migration.de [stan z dnia 20.10.2008].

²⁵ www.exile-ev.de [stan z dnia 20.10.2008].

nęło, co cenię w swoim obecnym życiu, a co chciałbym zmienić lub jakie są moje lęki, marzenia i tęsknoty. To może się udać, gdy rozszerzę swoje horyzonty i poznam oraz doświadczę nowych, innych form życia” – wyjaśniają inicjatorzy projektu²⁶. Wymiana kultury dnia codziennego dokonywała się w ten sposób, że 30 mieszkańców dzielnicy co najmniej 1 do 3 dni wspólnie wędrowało przez codzienność, goszcząc u rodzin innych uczestników. „Chodzi o to, by ludzie, którzy do tej pory byli wobec siebie uprzedzeni, nawiązywali kontakt i zbliżali się do siebie. Chodzi o intensywną wymianę kulturową, która ma służyć jako podstawa dla wspólnej przyszłości”. Swoje doświadczenia uczestnicy najpierw utrwalali pisemnie w dziennikach lub za pomocą kamery i aparatu fotograficznego, a potem wykorzystywali ten materiał do artystycznego kreowania „relikwiarzy przyszłości”, „Relikwiarze w różnych kulturach wiązały się zawsze z miejscem, w którym myślano o przodkach i przeszłości, w którym modlono się o wsparcie na przyszłość”, czytamy w opisie projektu. Kreowane przez uczestników relikwiarze, przybierające rozmaite formy, wyrażały życzenia, marzenia, tęsknoty i nadzieje oraz lęki, a także rysowały konkretny obraz własnej i wspólnej przyszłości.

Ten ostatni z prezentowanych projektów także realizuje idee pedagogiki spotkania i tym razem rzeczywiście uczestnikami interkulturowej edukacji stają się wszyscy, a nie jedynie wydzielona, konkretna grupa (imigranci lub „większość”).

* * *

Zaprezentowane przykładowe projekty są jedynie skromnym wycinkiem całego spektrum przedsięwzięć socjokulturalnych realizowanych przez rozmaite podmioty w Niemczech. Oprócz tego, że są one typowymi realizacjami założeń socjokultury, wyrażają także różne podejścia do zadań edukacji w i dla społeczeństwa pluralistycznego pod względem językowym, etnicznym, kulturalnym.

Projekty, które zaliczyłam do nurtu pedagogiki spotkania, traktują różnicę kulturową jako wartość wzbogacającą społeczeństwo większości. Oddają one głos imigrantom, przedstawicielom innych kultur, stwarzając im szansę mówienia o sobie i zaistnienia jako pełnoprawny uczestnik publicznej dyskusji. Projekty bliskie pedagogice dla obcokrajowców podejmują zadania kompensacyjne i próbują wspierać Innych, koncentrując się nie na różnicy kulturowej, lecz na ich trudnej sytuacji. Wydaje się, że najbliższe polskim doświadczeniom są natomiast spotkania ponad granicami. To przedsięwzięcia bardzo często podejmowane przez instytucje kultury, edukacji i rozmaite organizacje, realizowane przeważnie we współpracy z zagranicznym partnerem, służące zbliżeniu i poznaniu innych kultur.

²⁶ www.kulturladen-huchting.de [stan z dnia 20.10.2008].

Heterogeniczność, którą pokazują opisane przykłady projektów, to niepodważalna zaleta niemieckiej praktyki socjokulturalnej. Umożliwia ona reagowanie na różne problemy, potrzeby i sytuacje społeczeństwa wielokulturowego w urozmaicony, interesujący i oryginalny sposób. W świetle procesów globalizacyjnych, postępującej integracji europejskiej oraz coraz intensywniejszych zjawisk migracyjnych przedstawione koncepcje edukacji interkulturowej oraz ich realizacje poprzez projekty mogą zainteresować polskiego czytelnika. Wydają się bowiem inspirujące zarówno dla praktyków – edukatorów, działaczy społecznych czy animatorów życia kulturalnego, jak i dla teoretyków – badaczy zajmujących się problematyką wielokulturowości, próbujących kreować koncepcje edukacji międzykulturowej.

GERMAN SOCIOCULTURAL PROJECTS AS EDUCATIONAL SPACE FOR MULTICULTURAL SOCIETY

Summary

The paper presents German sociocultural projects aimed at education to life in a multicultural society. The author begins by describing three main concepts of German intercultural education: pedagogy for foreigners, pedagogy of intercultural encounter, and intercultural learning. These concepts are closely related to the sphere of practice, with some interesting examples of them found in the field of sociocultural project work. According to the author, a sociocultural project refers to an undertaking that is organized, planned, complex, limited in terms of time and, in addition, helps to develop and foster interpersonal communication, creativity, social participation and integration. This method, based on participants' activity, is closely related to their everyday life and addresses current social and political issues. At the end, the author describes exemplary sociocultural projects that execute the three aforementioned concepts of intercultural education.